

Eugeniusz Kucharski

"Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim", Franciszek Augustaitis, Kraków 1911 : [recenzja]

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 11/1/4, 629-631

1912

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

w przedstawieniu rzeczy, a przyczyniło się wielce do ożywienia opowiadania, ciekawego, lecz oschłego. Książka wydana starannie, ozdobiona rycinami i portretami, zasługuje na rozpowszechnienie.

Lwów.

Stefan Vrtel.

Augustaitis Franciszek: Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim. Dysertacja przedłożona wydziałowi filozoficznemu uniwersytetu we Fryburgu szwajcarskim, dla uzyskania stopnia doktora. Kraków. Nakładem autora. 1911, 8-vo, s. 89.

Praca p. Augustaitisa obejmuje cztery rozdziały. W pierwszym podkreśla autor te cechy romantyzmu, które dotyczą problemu rozprawy, a więc zwrot ku historyczności i ludowości. W drugim zastanawia się nad pobudkami zajęcia się Litwą w piśmiennictwie polskim z początku XIX. w. Na te pobudki składa się, zdaniem autora: 1) osobliwy a literacko pociągający charakter samej Litwy, jej mitologii, historii i poezji ludowej; 2) wspólność historyczna z Polską; 3) budzenie się samodzielności narodowo-litewskiej; 4) wpływ litwoznawców niemieckich: Ruhiga, Herdera, Rhezy. Rozdział trzeci poświęca autor polskiemu litwoznawstwu przed r. 1830, przechodzi kolejno prace Czackiego, Bohusza („O początku narodu i języka litewskiego“ Warszawa 1808) Lelewela, D. Paszkiewicza, Narbuta, Rogalskiego i Staniewicza. W czwartym rozdziale traktuje o tematach litewskich we wczesnym romantyzmie polskim do r. 1830.

Wartość i poziom naukowy tej rozprawy niejednostajny. Najlepiej wypadł rozdział trzeci, traktujący o polskim litwoznawstwie; p. Augustaitis zna dokładnie autorów, o których mówi, orientuje się trafnie w ich usiłowaniach naukowych a z opracowań późniejszych korzysta umiejętnie. Pochwała jednak, oddana temu rozdziałowi, jest równocześnie i ujemną oceną książki, chwali się bowiem to, co do tematu obranego przez autora tylko pośrednio należy. Rozprawa p. Augustaitisa grzeszy przedewszystkiem straceniem z oczu zagadnienia zasadniczego i brakiem metody w jego opracowaniu. Autor miał mówić o pierwiastkach litewskich we wczesnym romantyzmie polskim, tymczasem niedość umiejętnie rozróżnienie zainteresowań i usiłowań naukowych od literackich sprawiło, że większość rozprawy poświęcił budzeniu się zajęcia dla litewszczyzny i wogóle litwoznawstwu, a tylko rozdział ostatni, najkrótszy i najpobieżniejszy (16 stron na 83), pozostawił dla rozważania „pierwiastków litewskich“. W ten sposób to, co mogło stanowić ostatecznie wstęp i wprowadzenie, stało się punktem ciężkości rozprawy a istota „rzeczy pozostała na szarym końcu nieuchwycona. Zagadnienie bowiem „pierwiastków litewskich“ w romantyzmie pojął autor zupełnie powierzchownie i płytko jako „tematy“ litewskie w literaturze pięknej. Z tego punktu widzenia daje banalny i nic nowego nie przynoszący przegląd utworów, osnutych na tematach litewskich. Rozprawa p. Augu-

staitisa może stanowić ostatecznie niezły wstęp i przygotowanie dla pracy, która podejmie się na nowo rozwiązania problemu, obranego przez autora, problemu, który pozostaje nadal kwestią otwartą.

Problem pierwiastków lokalnych uważam wogóle za jedno z najważniejszych zagadnień historycznych naszego romantyzmu. Twórczość romantyczna objawia dążenie do szczegółowości w przeciwstawieniu do ogólności klasycznej. To jest, moim zdaniem, zasada główna, na której zagadnienie romantyzmu oprzeć należy. Dążność do rysów szczegółowych, indywidualizujących przebiega w tej epoce wszelkie rodzaje twórczości literackiej, objawia się w odtwarzaniu życia zarówno pod względem przestrzennym jak i czasowym. W dramacie i w epice stwarza charakter indywidualny człowieka w miejsce ogólnych typów, maluje życie rysami szczegółowymi, stara się dać jego obraz realny, skłania do bliższej, w szczegóły sięgającej, obserwacji przyrody. W liryce wywołuje egotyzm, własne bowiem „ja“, najdokładniej znane, dostarcza najlepszego pola dla szczegółowej obserwacji wewnętrznej. Pod względem czasowym rodzi koloryt historyczny epiki i dramatu, pod względem przestrzennym pociąga za sobą konieczność ścisłego umiejscowienia życia, wydobywa rysy właściwe danemu narodowi (wybitna cecha narodowa poezji romantycznej) a następnie danej prowincji, powołuje do literackiego życia elementy lokalne, budzi prowincjonalizm literacki. U nas w epoce romantycznej wkracza do literatury pierwiastek litewski, ukraiński, podhalański (Goszczyński), mazurski (Witwicki, Lenartowicz), białoruski (powieści ludowe Kraszewskiego), orientalny (Sonety krymskie, Farys, Ojciec zadżumionych, Kirgiz) i t. d. W łączności z tem pozostaje ważne znaczenie, jakie w twórczości romantycznej zajmuje pierwiastek ludowy. Ludowość bowiem odpowiada doskonale romantycznej dążności do szczegółowości, gdy bowiem klasa wyższa, kulturalna przedstawia element bardziej jednolity, o cechach stale się powtarzających, to lud w każdej stronie jest inny i nasyca nieskończone bogactwo rysów charakterystycznych.

Nagłym przeto postulatem historii romantyzmu staje się konieczność naukowego ujęcia tego zagadnienia. Rzecz oczywista, że traktowanie tych „pierwiastków“ nie może się ograniczać do „tematów.“ W przybliżeniu można już a priori naszkicować plan i podać zagadnienia, na które przysze studia powinny odpowiedzieć; a więc: 1) Stosunek autora do danego środowiska (ziemi, plemienia, grupy etnicznej); czy ten stosunek jest a) naturalny (wynika z pochodzenia, z sympatii plemiennej, z upodobań artystycznych), czy b) sztuczny? (poszukiwanie oryginalności, moda literacka). 2) Ziemia i przyroda w twórczości artystycznej: a) geograficzny typ danej ziemi, (górzysty, nizinny, stepowy, pojezierze), b) zalesienie i nawodnienie, c) przeważający typ kultury rolniczej, d) właściwości krajobrazu, e) naświetlenie i warunki meteorologiczne, f) świat roślinny, g) świat zwierzęcy i t. d. 3) Lud: a) przeważający typ fizyczny (czy autor obcy pochodzeniem, zachowuje typ tubylczy, czy nadaje własny?), b) usposobienie, temperament, c) zwyczaje, d) sposób życia, e) zajęcie główne, f) stosunki

społeczne, g) pojęcia moralne i prawne, h) ideały życiowe. 4. Przeszłość dziejowa i jej tradycja. 5) Twórczość ludowa: a) jej nastrój zasadniczy, b) typ bohaterski, c) ideały, d) panujące rodzaje literackie (które z nich wchodzi do twórczości artystycznej, dla czego, jakim ulegają przemianom?) e) najczęstsze formy wierszowe i zwrotkowe, f) najulubieńsze tropy i figury i t. d. 6) Język (gwara): a) jego (jej) wpływ na język autora (oddziaływanie nieświadome b) jakie właściwości językowe (gwarowe) przyjmuje autor dla celów charakterystyki (oddziaływanie świadome).

Plan ten nie zawiera wszystkiego, dużo zagadnień nasunie samo badanie, z drugiej znowu strony nie wszystkie poruszone tu kwestye jednakowe mieć będą znaczenie dla każdego twórcy. Praca jednak taka może opierać się tylko na porównaniu faktycznego stanu rzeczy z tem, co daje twórczość artystyczna, przez to wtajemniczy nas w pobudki, jakimi kierował się twórca w wyborze czy w artystycznym przeistaczaniu żywej rzeczywistości, odsłoni nam źródła energii twórczej i jej bogactw. Dodawać nie potrzeba, że praca taka wymaga najpierw znajomości danej połaci etnograficznej a następnie pewnej wiedzy ludoznawczej.

Lwów.

Eugeniusz Kucharski.

Grabowski Tadeusz: Juliusz Słowacki. Jego żywot i dzieła na tle współczesnej epoki. Tom I—II. Kraków. Nakł. autora. Skład główny w księgarni G. Gebethnera i Sp. 1909—19.2, 8-vo, s. 2 nl. + 326 i 324.

Dać monografię o Słowackim, któraby odpowiadała uczuciowemu nastrojowi dzisiejszego pokolenia i naukowemu stanowisku badań najnowszych, ująć dzieła i przeżycia w psychologiczny wizerunek, nakreślony na tle europejskiem a podany we formie lekkiej, przyjemnej dla czytelnika — oto zadanie, które spełnił obecnie prof. Grabowski.

Na pojęcie człowieka i artysty złożyły się wszystkie ważniejsze rysy, które kolejno wydobyła krytyka — a więc i „poetyckie na świat wejście“, które uwydatniał Małeckie, i naszkicowany przez Zdziechowskiego obraz ewolucji duchowej z „Anhellim“ jako punktem zwrotnym i dumny indywidualizm, będący podstawą konstrukcyi Tretiaka i duchowa powaga mistyka, którą podnosił Pawlikowski, i sławione przez Matuszewskiego wirtuozowstwo nastroju i formy i Tretiakowskie przeciwstawienie „Króla-Ducha“ i „Pana Tadeusza“ jako dwu szczytów przeciwnych. Wszystko to stopione zostało w całość, przedstawioną z umiłowaniem widocznem, a bez wszelkich uprzedzeń; nie zataja ona pewnych rysów ujemnych w stadyach początkowych, ale stałą jej treścią jest ciągle, jednolite, konsekwentne wznoszenie się duchowe człowieka i artysty. Autor stara się głównie o zaznaczenie tej całości; drobiazgowej,